

การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ*

Conservation and Development of the Thai Children's Folk Play Wisdoms in the North

กนกวรรณ ทองคำสิง (Kanakvan Thongtumluing)^{**}

อนุกุล พลศิริ (Anukool Polsiri)^{***}

เหมือนแพร รัตนศิริ (Muanpare Rattanasiri)^{****}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ 2. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยให้คงอยู่และ 3. ศึกษาคุณค่าของการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยที่มีผลต่อการพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน 10 คน ครูผู้สอน 40 คน นักเรียน 400 คน ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนชาวบ้าน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสำรวจการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย (ภาคเหนือ) 2) แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นต่อปัจจัยและอุปสรรคการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย 3) แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย 4) เอกสารการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย 5) แบบประเมินการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยและ 6) แบบบันทึกการดำเนินกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ความถี่ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล ครอบครัว เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและการสื่อสาร 2) การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือให้คงอยู่ ควรพิจารณากำหนดเป็นนโยบายของสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ปรับเปลี่ยนวิธีการเล่น โรงเรียนและชุมชนร่วมจัดงานฟื้นฟูการเล่นพื้นบ้านของเด็กในแต่ละโอกาส เช่น วันสงกรานต์ หรือเทศกาลวันสำคัญต่างๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาโดยนำ

* ทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

Research funding from National Research Council of Thailand

** อาจารย์ ดร. ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, อีเมลล์: kanakvan.26@gmail.com

Lecturer Dr., Department of Home Economics, Faculty of Education, Ramkamhaeng University.

E-mail : kanakvan.26@gmail.com

*** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, อีเมลล์: anukool@ru.ac.th

Associate Professor, Department of Home Economics, Faculty of Education, Ramkamhaeng University,

E-mail: anukool@ru.ac.th

**** อาจารย์ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, อีเมลล์: sompair@hotmail.com

Lecturer in Department of Home Economics, Faculty of Education, Ramkamhaeng University.,

E-mail: sompair@hotmail.com

ความรู้และเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เกิดความรวดเร็วและแพร่หลายในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอและ 3) การละเล่นพื้นบ้านของเด็กภาคเหนือมีผลดีต่อการพัฒนาเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา

คำสำคัญ : การอนุรักษ์และพัฒนา ภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้าน พัฒนาของเด็กไทยภาคเหนือ

Abstract

The objectives of this research were: 1. to study the factors affecting the conservation of the Thai children's folk play wisdoms in the North; 2. to find ways to sustain these folk play wisdoms; and 3. to study the values of these folk plays toward the children's physical, emotional, social and cognitive development. This research is an action research. Samples of the study were 10 school administrators, 40 teachers, 400 students, 40 community leaders and local sages. The instruments of the study consisted of an interview from collecting the opinions toward the conservation factors, a survey form, manuscripts documenting the Thai children's folk play wisdoms, a children's folk play evaluation form, and a form to record the process of conducting these folk plays. Data were analyzed by descriptive statistic, frequency and mean.

The findings indicated that 1) the factors affecting the conservation of the Thai children's folk play wisdoms in the North consisted of personal, family, economy, technology, and community; 2) ways to sustain these folk play wisdoms included the followings: putting the children's folk plays as one of the school policy, community and responsible agencies adapted the playing method for the school, community revived the folk plays in a variety of occasions such as Songkran or other holidays festivals, as a way to conserve and transmit the wisdom, and consistently using knowledge and technology to speed up and disseminate them; and 3) the Thai children's folk play wisdoms in the North resulted in positive physical, emotional, social and cognitive development of the children.

Keywords: Conservation and Development, The Thai children's Folk Play Wisdoms, Thai Children's Development in the North

บทนำ

การละเล่นพื้นบ้านเป็นคุณลักษณะที่มีการแสดงออกถึงลีลาท่าทางต่างๆ ในขณะเล่น ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่มีความหมายในเชิงความสวย ความงาม และความดี มีลักษณะและพฤติกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในยุคก่อน มีการเรียนรู้และใช้ประโยชน์สืบทอดกันมายาวนาน เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว สมานสามัคคี มีศีลธรรมอันดีงาม และเป็นวิถีชีวิตของคนไทยทุกภาคส่วน ซึ่งทุกคนไม่อาจปฏิเสธได้ว่าไม่เคยเล่น ไม่ชอบเล่นโดยเฉพาะเด็กกับของเล่นเป็นของคู่กัน และยังนำไปสู่การพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาการพัฒนาเด็กที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นของเด็กโดยนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้สรุปว่า การเล่นมีบทบาทและอิทธิพลที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของเด็กมากในทุกๆ ด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก เนื่องจากเป็นวิธีการที่จะสร้างสรรค์ประสบการณ์ให้กับตนเองเกิดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่ไม่มีการสอนเราได้ เป็นช่องทางที่ช่วยให้ตนเองสามารถปรับตัว และเปลี่ยนแปลงความคิด ความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ตรงกับความเป็นจริงรอบๆ ตัว (อิติณดดา จินาจันทร์, 2555: 5) เนื่องจากวัยเด็กเป็นช่วงที่สำคัญต่อการวางรากฐาน พัฒนาการด้านต่างๆ และบุคลิกภาพ หากเด็กมีประสบการณ์ที่เหมาะสม มีความรับผิดชอบตัวเอง ก็จะอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ การเล่นจึงเปรียบเสมือนการทำงานของลูกโดยอาศัยของเล่นเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะของเล่นพื้นบ้านไทย จะสะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อนเป็นอย่างดี เป็นการนำเอากิจกรรมของบรรพบุรุษออกมาแสดง และยังใช้เป็นหลักฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน (ประภาพันท์ นิลอรุณ, 2526 และกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2524 อ้างถึงใน วาสนา จักรแก้ว และจันทร์พร แซ่ลี้, 2558: 1)

จากการสำรวจของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2541 อ้างถึงใน สมร ทองดี, 2542: 65) พบว่าการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ครูควรนำเอกสารการละเล่นของเด็กไทยมาผสมผสานในทุกกลุ่มวิชาเรียน เพื่อพัฒนาทักษะที่สำคัญ 3 กลุ่ม คือ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน และทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากจะช่วยให้เด็กเรียนด้วยความสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนแล้วยังจะช่วยฟื้นฟูมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรมไทยไม่ให้สูญหาย ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ อมรา กล้าเจริญ (2553: 8) กล่าวว่า การละเล่นพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่นำมาพัฒนาให้เด็กได้เรียนรู้ทางสังคมจากกลุ่มเพื่อน มีความซื่อสัตย์ รู้จักรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นใจผู้อื่น สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสมร ทองดี (2542: 64) กล่าวว่า ทั้งนักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายแขนง ศึกษาคุณค่าและประโยชน์ของการละเล่นของเด็กไทยสอดคล้องกันว่า เด็กไม่เพียงแต่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็ก ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และนักสังคมวิทยายังมีความเห็นว่า การละเล่นพื้นบ้านของเด็กเป็นส่วนหนึ่งของคติชนวิทยาที่มีอยู่ในทุกท้องถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะสะท้อนให้มองเห็นลักษณะความเป็นอยู่ อาชีพ ความเชื่อ และภาษาที่มีลักษณะเฉพาะส่วนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ไม่ใช่อุปกรณ์ ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่นและไม่มีการกำกับที่ซับซ้อน

ปัจจุบันมีคนจำนวนน้อยมากที่ให้ความสนใจในเรื่องการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย นับวันองค์ความรู้เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยจะค่อยๆ สูญหายไป เนื่องจากขาดการอนุรักษ์และพัฒนา ทำให้ขาดวิถีการศึกษาค้นคว้าอ้างอิง ขาดความลุ่มลึกในการสืบค้นข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเป็นกุญแจที่ไขเข้าไปสู่วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ดังที่ ผาสุก พุทธเมธา (2535: 30-31) กล่าวสรุปว่า การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยเป็นเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดเป็นประเพณีกันมาช้านาน ชาวบ้านยึดถือ และนำปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวบ้านในถิ่นนั้นๆ ถ่ายทอดจากการจำ โดยใช้ปากเล่าต่อๆ กันมาไม่ทราบข้อมูล ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ตกแต่ง ขณะเดียวกัน สมพร เทพสิทธิ (2540: 12-13) กล่าวว่า ระบบบรรณรค์ไม่เชื่อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ ขาดการกระจายอำนาจยังท้องถิ่นและชุมชน มองปัญหาส่วนกลางเป็นหลัก ทำให้ไม่เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างจริงจัง ขาดความศรัทธาที่จะนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ปัญหา ทำให้ชุมชนและสังคมไม่สามารถปรับตัวภายใต้พื้นฐานวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ และ นางลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2543: 65) กล่าวว่า การศึกษาของไทย ก็ยังไม่คำนึงถึงสภาพที่แท้จริงของสังคมไทยปัจจุบัน รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ กิจกรรมหลายอย่างที่จัดขึ้นในวงการศึกษามุ่งไปด้านทุนนิยม พุ่มเพื่อย ขณะเดียวกัน จรินทร์ ศิริ (2541: 2-3) กล่าวว่า สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตกตามความจริงด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คนไทยหันไปนิยมวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น โดยขาดการเลือกสรรให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและรากฐานเดิมของวัฒนธรรมไทย ประกอบในรูปแบบการบันเทิง ความสะดวกสบาย สื่อต่างๆ มีหลากหลาย เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ แพร่กระจายเข้ามาอย่างรวดเร็ว และทันสมัย คนไทยจึงหันไปสนใจสิ่งเหล่านี้มากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเด็กไทยในปัจจุบันนิยมหลงใหล เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น เกมคอมพิวเตอร์ หุ่นยนต์ ฯลฯ ประกอบกับของที่วางขายทั่วไปตามท้องตลาดอย่างแพร่หลาย หาซื้อได้ง่าย ดังที่ วาสนา จักรแก้ว และจันทรา แซ่ลิว (2558: 3) กล่าวสรุปว่า ของเล่นปัจจุบันของเด็กไทยได้กลายเป็นของเล่นสำเร็จรูปที่นำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาประดิษฐ์ทำจากพลาสติก โลหะหรือไม้ที่มีสีสันสวยงาม สะดวกในการซื้อหามาเล่น รูปแบบของเล่นไม่เป็นการเล่นคอมพิวเตอร์ เกมกด หรือการใช้เวลาส่วนใหญ่กับการดูโทรทัศน์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้การเล่นและของเล่นพื้นบ้านได้สูญหาย ขาดการสืบทอดสานต่อ จากการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในประเทศไทยระหว่างปี 2520-2556 เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้าน พบว่า แหล่งข้อมูลมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ได้มาจากหนังสือบทความในวารสาร เอกสารประกอบการสัมมนา และกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่บางส่วน แต่เนื่องมาจากเหตุผลของ ผาสุก พุทธเมธา (2535: 30-31) กล่าวว่า การเล่นของเด็กไทยเป็นเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดเป็นประเพณีกันมาช้านาน ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวบ้าน ในถิ่นนั้นๆ ถ่ายทอดด้วยการจำ โดยใช้ปากเล่าต่อๆ กันมา ไม่ทราบข้อมูลผู้ประดิษฐ์หรือผู้ตกแต่ง

การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีรูปแบบการเล่นที่เรียบง่าย มีจุดประสงค์เน้นให้ความบันเทิง สนุกสนานเป็นหลัก มีทั้งการเล่นเดี่ยว เล่นเป็นกลุ่ม เล่นเป็นฝ่าย และเป็นหมู่คณะ การเล่นแต่ละชนิดจะเล่นได้ในโอกาสที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้เล่น การเล่นบางชนิดต้องมีอุปกรณ์ประกอบ และสถานที่เหมาะสมกับการเล่นนั้นๆ (อมรา กล้าเจริญ, 2553: 8)

จากการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยในชีวิตประจำวันของชุมชน เป็นประเภทบั้งและบพรา เล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงแข่งขันกันบ้างบางโอกาสที่มีเทศกาลสำคัญๆ สำหรับในโรงเรียน เด็กจะเล่นในช่วงเวลาว่างเรียนวิชาต่างๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เช่น มอญซ่อนผ้า ขว้างบอล ลิงชิงบอล วึ่งเปี้ยว โดดเชือก ฯลฯ เล่นในช่วงปิดภาคเรียน งานวันเด็ก งานเทศกาลต่างๆ และงานประเพณี เช่น อ้อเก็บ(หมากเก็บ) หมากฮอส โดดหนังว่อง ชี่แนด(ไล่จับ) กระต่ายขาเดียว เล่นกระสอบ(วึ่ง) ชี่มำก้านกล้วย ชี่มำส่งเมือง กลิ้งวงล้อ ลีค้อบแค็บ (เดินกะลา) ชี่นแสน้ำมัน และวาว เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งบางประเภทบั้งและบพรำประกอบ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเองตามข้อตกลงของกลุ่มผู้เล่นในแต่ละท้องถิ่น บางครั้งเล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง เชื่อมความรักความสามัคคีกัน บางครั้งเล่นเพื่อการแข่งขัน การเล่นของเด็กไทยจึงมีลักษณะทั้ง Play Game ควบคู่กันไปในแต่ละกิจกรรมจะทำให้เด็กเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์- จิตใจสังคม และสติปัญญา ด้านร่างกายช่วยก่อให้เกิดพัฒนาการกล้ามเนื้อทุกส่วน ทั้งแขน ขา หู ตา ฯลฯ ด้านอารมณ์หรือจิตใจช่วยให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน มีสมาธิ ซื่อสัตย์ รู้แพ้ รู้ชนะ และรู้ภัย ด้านสังคม กิจกรรมส่วนใหญ่นิยมเล่นเป็นกลุ่ม เด็กก็จะเกิดการเรียนรู้ การอยู่ร่วมในสังคม อย่างมีระเบียบวินัย และสันติ ส่วนด้านสติปัญญา ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์โดยตรง มีไหวพริบปฏิภาณด้วยความรอบคอบ อยู่ในครอบครัวและสังคมอย่างมีความสุข

ดังนั้น จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือในปัจจุบัน มีการนำไปเล่นในวันสำคัญหรือในงานประเพณีต่างๆน้อยลง ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า ควรส่งเสริมสนับสนุนตั้งแต่ระดับนโยบาย จนถึง การนำไปสู่การปฏิบัติให้กว้างขวาง โดยเฉพาะการนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆให้กับเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่ยากู้อยากเห็น อีกทั้งกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ สามารถนำวัสดุจากธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นอุปกรณ์การเล่นท้องถิ่น และแสดงออกให้เห็นถึงการสั่งสมความรู้และคุณค่าภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดค้นจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการละเล่นพื้นบ้านของเด็กที่ยังคงอยู่และสูญหายไป เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมตะวันตก เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะวัยเด็กที่เปี่ยมไปด้วยความหวังต่ออนาคต สัมผัสวิถีชีวิตทางสังคมที่อุดมสมบูรณ์ และสลับซับซ้อนว่องไวต่อสิ่งใหม่ อยากู้อยากเห็น ตระหนักในคุณค่าของภาษา วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยั่งยืน รวมถึงคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านที่มีผลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์- จิตใจ สังคม และสติปัญญา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยให้คงอยู่
3. เพื่อศึกษาคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยที่มีผลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์- จิตใจ สังคม และสติปัญญา

วิธีการศึกษา(หรือ)วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action research)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูประจำชั้นและนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ครูผู้สอนวิชาพลศึกษา ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการสุ่มหลายขั้นตอน เริ่มจากการสุ่มจังหวัดในภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ พะเยา แพร่ อุตรดิตถ์ ตาก เพชรบูรณ์ และกำแพงเพชร จากนั้นสุ่มอำเภอในแต่ละจังหวัดและสุ่มโรงเรียนในแต่ละอำเภอ สำหรับส่งแบบสำรวจการละเล่นฯ จำนวน 400 โรงเรียน จากนั้นสุ่มเลือกโรงเรียนที่ตอบรับเข้าร่วมกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ จำนวน 10 โรงเรียน ซึ่งแต่ละโรงเรียนมีความพร้อมทั้งเรื่องสถานที่ อุปกรณ์ และบุคลากรที่ร่วมทำการวิจัย ได้แก่ 1) โรงเรียนบ้านหลักด่าน จ.เพชรบูรณ์ 2) โรงเรียนบ้านน้ำพี้มิตรภาพที่ 214 จ.อุตรดิตถ์ 3) โรงเรียนบ้านป่าแดง(วันรัตวิทยายา) จ.แพร่ 4) โรงเรียนบ้านไผ่โทน(นวลราชานุรักษ์วิทยา) จ.แพร่ 5) โรงเรียนบ้านพวงพยอม จ.พะเยา 6) โรงเรียนอนุบาลภูซาง (บ้านดอนตัน) จ.พะเยา 7) โรงเรียนบ้านเชิงดอย(ดอยสะเก็ดศึกษา) จ.เชียงใหม่ 8) โรงเรียนแม่ตะไคร้ จ.เชียงใหม่ 9) โรงเรียนบ้านสันป่าไร่ จ.ตาก และ 10) โรงเรียนบ้านพรหมมาสัคคี จ.กำแพงเพชร

สำหรับกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์และทดลองการเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 10 โรงเรียน ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 10 คน 2) ครูประจำชั้นระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 และครูผู้สอนวิชาพลศึกษา จำนวน 40 คน 3) ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 40 คน และ 4) นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เพื่อทดลองเล่นการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย จำนวน 10 โรงเรียนละ 40 คน รวมจำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสำรวจการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย (ภาคเหนือ) จำนวน 33 ชนิด แบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ตอนที่ 2 ระดับชั้นปีของนักเรียนที่เล่นและโอกาสในการเล่น ตอนที่ 3 รายชื่อบุคคลที่มีความรู้และให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ 33 ชนิด ดังนี้

1.1 เลือกชนิดการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา

1.2 ความปลอดภัยในการเล่นทั้งต่อเด็ก และทีมงานถ่ายทำเทปบันทึกภาพที่ต้องตามไปถ่ายทำพฤติกรรมการเล่น เช่น ไม่เป็นการละเล่นที่เล่นในน้ำ ไม่เล่นในป่า ไม่เป็นการละเล่นที่ต้องปีนป่ายในที่สูง ไม่เล่นกลางคืน หรือในที่มืด และไม่เป็นการละเล่นประเภทต่อสู้ด้วยอาวุธ เป็นต้น

2. แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเกี่ยวกับปัจจัยและอุปสรรคการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย สำหรับผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนชาวบ้าน เกี่ยวกับนโยบายของโรงเรียน ประกอบด้วยบุคลากร สถานที่ อุปกรณ์ งบประมาณ และนโยบายท้องถิ่น

3. แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย สำหรับผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน ประกอบด้วยผลดี ข้อจำกัด แนวทางการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย และ การวางแผนการจัดกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย

4. เอกสารการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย (ภาคเหนือ) จำนวน 33 ชนิด รวบรวมมาจากหนังสือ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือของมูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย (2542) รายงานวิจัยของ ปัทมาวดี เล่ห์มงคล และคณะ (2549) เรื่อง ศักยภาพภูมิปัญญาไทยด้านการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก(ภาคเหนือ) ชัชชัย โกมารทัต (2549) กีฬาพื้นเมืองไทยภาคเหนือ และ อารยา ถาวรสวัสดิ์ (2555) รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนกีฬาพื้นเมืองไทยในการพัฒนาพื้นฐานของนักกีฬาไทยสู่ความเป็นเลิศ เพื่อนำมาเป็นคู่มือในการทดลอง การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา

5. แบบบันทึกการดำเนินกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ประกอบด้วย การวางแผน สื่อและอุปกรณ์ การเตรียมตัว การนำเข้าสู่บทเรียน การสาธิตวิธีการเล่น การสรุปและประเมินผล

6. แบบประเมินการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป และรายการสังเกตพฤติกรรมของเด็กด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยใช้เกณฑ์การ ประเมินผล 3 ระดับ คือ ปานกลาง ดี และดีมาก

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม การวิจัยกึ่งทดลองด้วย เทคนิคสังเกตพฤติกรรมคุณค่าทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา ของการละเล่นพื้นบ้าน 33 ชนิด และการศึกษาเชิงทดลองประกอบกับการสัมภาษณ์รายละเอียดจากผลการทดลองของโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยดำเนินการทดลองระหว่างเดือนตุลาคม 2558 – กันยายน 2559 แต่ละกิจกรรมการละเล่น ไม่น้อยกว่า 4 สัปดาห์ รวมการละเล่นละไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปโดยหาค่าความถี่ และค่าเฉลี่ย โดยใช้เกณฑ์พิจารณาคะแนนเฉลี่ยดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.0 – 1.5 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.6 – 2.0 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 2.1 – 2.5 หมายถึง ระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.6 – 3.0 หมายถึง ระดับมากที่สุด

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ดังนี้
 - 1.1 ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายการศึกษาาระดับสูงและระดับปฏิบัติการ ครูผู้สอน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น
 - 1.2 ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ สมาชิกภายในครอบครัว และลักษณะที่อยู่อาศัย
 - 1.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้ปกครองที่มีงานประจำและไม่ประจำ
 - 1.4 ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ได้แก่ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต

2. แนวทางการอนุรักษ์การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือให้คงอยู่มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 นโยบายระดับท้องถิ่น ควรมีนโยบายการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนเพื่อนำไปถ่ายทอดในโอกาสต่างๆ เช่น งานสงกรานต์ และประเพณีในท้องถิ่น

2.2 นโยบายของสถานศึกษา ฟื้นฟู และนำการเล่นพื้นบ้านมาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ เช่น วิชาภาษาไทย สังคมศึกษา และพลศึกษา

2.3 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เช่น หนังสือ วิดีโอ และสื่อโทรทัศน์ เป็นต้น

2.4 การจัดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก โดยขอความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการ เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารสถานศึกษา องค์กรเอกชน เป็นต้น

3. การพัฒนาภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยในภาคเหนือมีการปรับ 2 ประเด็น ดังนี้

3.1 การปรับเปลี่ยนอุปกรณ์ให้เหมาะกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การเล่นหมากฮอส บางโรงเรียนไม่มีอุปกรณ์ จึงมีการปรับเปลี่ยน เช่น การใช้เม็ดมะขาม ก้อนหิน ฝาขวดน้ำ หรือวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ส่วนการเล่นอ้อเก็บ (หมากเก็บ) เด็กจะหาวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นและมีขนาดเท่ากัน โดยเฉพาะก้อนหิน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเลือกลักษณะกลม

3.2 การปรับเปลี่ยนกติกา และรูปแบบการเล่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เช่น การเล่นลิงชิงบอล เริ่มจากการคัดเลือกผู้เล่นที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน แบ่งกลุ่มเท่าๆ กัน แล้ว จึงกำหนดกติกาการเล่นวางแผนโดยสังเกตเพื่อนในกลุ่มว่า ใครควรอยู่ในตำแหน่งใด ผู้เล่นจะคอยสังเกตว่าลิงวิ่งไปทิศทางใดหาวิธีหลอกล่อให้ลิงวิ่งหลงทาง ส่วนรูปแบบการเล่น เช่น การวิ่งสามขา เปลี่ยนโดยจับผู้เล่นให้มีรูปร่างเท่าๆ กัน ฝึกซ้อม ทำข้อตกลงระหว่างผู้เล่นเพื่อการก้าวเท้าให้พร้อมเพรียง จะได้วิ่งไม่ล้มและวิ่งได้เร็ว ฝึกการทำงานร่วมกัน และการเล่นกระสอบ (วิ่ง) วางแผนโดยการเลือกคนเล่นสูงๆ เพื่อจะได้กระโดดคล่อง และเร็ว

นอกจากนี้ การเล่นว่าวในสมัยก่อนนิยมทำว่าวจากผ้า แต่เนื่องจากปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความแปรปรวน มีลมแรง ทำให้การทำว่าวด้วยผ้าจึงขึ้นตามทิศทางลมได้ยาก จึงปรับเปลี่ยนมาทำว่าวจากกระดาษ แต่ก็ยังมีข้อเสียคือ ฝึกขาดง่าย และการขึ้นเสาน้ำมัน สมัยก่อนจะทำด้วยเสาแล้วทาด้วยน้ำมัน แต่เพื่อความปลอดภัยของผู้เล่น ได้ปรับเปลี่ยนโดยการทำเสาจากไม้ไผ่และไม่มีการทาน้ำมัน

4. การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ มีผลต่อการพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับ คือ ด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สติปัญญา และสังคม

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ 2. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยให้คงอยู่ และ 3. ศึกษาคุณค่าของการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยที่มีผลต่อการพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ

1.1 ปัจจัยด้านบุคคล ประกอบด้วย ผู้กำหนดนโยบายการศึกษาในระดับสูงและระดับปฏิบัติการ ครูผู้สอน ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 นโยบายการศึกษาระดับสูง และระดับปฏิบัติการ พบว่า ผู้บริหารระดับสูงและระดับปฏิบัติการได้กำหนดนโยบายการศึกษาของชาติ โดยบรรจุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้นำการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยมาสอนในโรงเรียนแต่ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน อาจเนื่องจาก การนำการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจริญญา แก้วทอง (2553) พบว่า ควรส่งเสริมการเล่นพื้นบ้านโดยบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน 4 สัปดาห์ต่อปีการศึกษา สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของปัทมาวดี เล่ห์มงคล และคณะ (2549) กล่าวว่าสรุปว่า ควรสอดแทรกการเล่นพื้นบ้านไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา และข้อเสนอแนะของกิตติธัช ทองอุทุม (2552) กล่าวว่า ควรนำการเล่นมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษา หรือหลักสูตรท้องถิ่น และนำมาฝึกปฏิบัติในบทเรียน นอกจากนั้วิชฐา อุกฤษณ์ และคณะ (2558) กล่าวว่า ควรบรรจุการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็กในหลักสูตรเพื่ออนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบสานไม่ให้สูญหายไป และ อาริรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์ (2557: 45) กล่าวว่าสรุปว่า ควรนำการเล่นพื้นบ้านบูรณาการกับการเรียนการสอนในสถานศึกษา

1.1.2 ครูผู้สอน พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เนื่องจากสมัยเด็กไม่เคยเล่น กอปรกับไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้าน จึงทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนได้ นอกจากนี้ยังไม่มีเอกสาร หรือตำราที่ระบุเนื้อหาเกี่ยวกับการนำการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยมาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอารยา ถาวรสวัสดิ์ (2555) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคการส่งเสริมและอนุรักษ์การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย ส่วนใหญ่มาจากการขาดคู่มือการเล่น ครูผู้สอนไม่มีความรู้เรื่องการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย และสอดคล้องกับแนวคิดของวาสนา จักรแก้ว และจันทร์หา แซ่ลิ้ว (2558: 3) กล่าวว่าสรุปว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากครูผู้สอนมีความรู้เกี่ยวกับการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านน้อยลง

1.1.3 ประชาชนชาวบ้าน การเล่นพื้นบ้านของเด็กในชุมชนมีน้อยและไม่มีการถ่ายทอดให้กับเด็กๆ ในชุมชน ทำให้การสืบทอดความรู้การเล่นพื้นบ้านของเด็กขาดการสืบทอด เนื่องจากความรู้ที่ถ่ายทอดในอดีตไม่มีการบันทึกลงในเอกสาร หนังสือเกี่ยวกับการเล่น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอาริรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์ (2557: 43) พบว่า การอนุรักษ์และการสืบทอดการเล่นควรเริ่มจากบุคคลที่เป็นผู้สร้างและผู้สืบทอดภูมิปัญญา และจัดทำหนังสือรวบรวมภูมิปัญญา และสอดคล้องกับการศึกษาของ Robinson (1992: 746) พบว่า ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านในสถานศึกษา

1.1.4 ผู้นำท้องถิ่น พบว่า องค์การบริหารเทศบาลต่างๆ ยังไม่มีนโยบายในการนำการเล่นพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น เป็นสาเหตุทำให้เวลาว่างของคนในชุมชนไม่ตรงกัน การจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นไปใน

ทิศทางเดียวกับการศึกษาของกิตติธัช ทองอุทุม (2552: 300) พบว่า การละเล่นพื้นบ้านในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากผู้ไม่ให้ความสำคัญหรือให้ความสำคัญน้อยลง งบประมาณไม่เพียงพอ

1.2 ปัจจัยด้านครอบครัว

1.2.1 ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนลดลงเนื่องจากมีลูกน้อย จากเดิมเป็นครอบครัวขยาย มีปู่ย่า ตายาย พ่อแม่และลูกหลานอยู่ร่วมกันมาก เพราะมีอาชีพเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ลูกอยู่กับตายาย เด็กๆ ไม่มีโอกาสได้รวมกลุ่มเล่นด้วยกัน ต่างคนต่างอยู่ อาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมของเด็กไทยในยุคปัจจุบันมีความเจริญเติบโต เปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองทำให้เด็กไม่มีโอกาสได้เล่นกับญาติพี่น้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศูนย์เครือข่ายความรู้วัฒนธรรม (2549: 1 อ้างถึงใน มยุรา ประดิษฐ์สร, 2558: 56) กล่าวสรุปว่า สภาพครอบครัวปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว แยกออกจากครอบครัวเดิม เด็กจึงขาดโอกาสที่จะเล่นกับญาติพี่น้องจำนวนมาก

1.2.2 ลักษณะที่อยู่อาศัย ปัจจุบันที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะของคอนโดมิเนียม ทาวน์โฮม อาศัยอยู่ในแหล่งชุมชน ทำให้ไม่มีพื้นที่หรือสนามเด็กเล่นเหมือนในอดีต ได้แก่ ลานวัด สนามกีฬา ลานบ้าน จึงทำให้ไม่สะดวกหรือสนใจในการเล่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวริษฐา อุกฤษณ์ และคณะ (2558: 67) กล่าวสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะสถานที่เล่นสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่งผลต่อการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย

1.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

1.3.1. พ่อแม่ที่มีงานประจำ ได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือน มีรายได้แน่นอนจะหวังลูกหลานเกรงว่าจะไม่ได้ความสะดวกปลอดภัยในการเดินทาง จึงดูแลลูกหลานอย่างใกล้ชิด ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นรวมกลุ่มกับเพื่อนๆ ในชุมชน เกรงจะได้รับอิทธิพลในทางไม่ดี เด็กจึงไม่ได้รับการถ่ายทอดการเล่นพื้นบ้านเหมือนในอดีต อาจเป็นเพราะ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เกรงว่าเด็กจะได้รับอันตรายจากการละเล่นพื้นบ้านบางชนิด อีกทั้งการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทางตะวันตก จึงหันไปสนใจกีฬาสากลค่อนข้างมาก นอกจากนี้พ่อแม่ที่มีรายได้แน่นอนจะซื้อของเล่นสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดให้เล่นแทนการประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวริษฐา อุกฤษณ์ และคณะ (2558: 67) กล่าวสรุปว่า เศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้ความเจริญทางวัตถุเพิ่มมากขึ้น ทำให้เด็กในสังคม หันไปเล่นการละเล่นที่ทันสมัย อุปกรณ์สำเร็จรูปแทนการเล่นที่ต้องใช้เวลาประดิษฐ์อุปกรณ์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสภาพสังคมในปัจจุบันมีการแข่งขันค่อนข้างสูง พ่อแม่ผู้ปกครองตั้งเป้าหมายอยากให้ลูกหลานมีผลการเรียนที่ดี สนับสนุนให้เด็กเรียนพิเศษ ทำให้เวลาสำหรับการเล่นลดลง และสอดคล้องกับแนวคิดของ วาสนา จักรแก้ว และ จันทรา แซ่ลิ้ว (2558: 3) กล่าวสรุปว่า ของเล่นพื้นบ้านบางชนิดเป็นอันตรายต่อเด็ก เช่น บั้งไฟ หนังสติ๊ก เป็นต้น เป็นผลให้ผู้ปกครองเป็นห่วงว่าเด็กจะได้รับอันตรายจึงไม่สนับสนุนให้เล่น

1.3.2. พ่อแม่ที่ไม่มีงานประจำ มีรายได้ไม่แน่นอน ทำงานในเมือง ไม่มีเวลาดูแลลูก เด็กต้องดูแลตัวเอง ไม่มีโอกาสได้เล่นแบบพื้นบ้านกับเพื่อนๆ ในละแวกบ้าน เนื่องจากในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง ลักษณะสังคมเกษตรกรรมค่อยหมดไป ความเจริญทางอุตสาหกรรมขยายตัวอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันพ่อแม่ส่วนใหญ่นิยมฝากลูกไว้กับสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน และส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆ โดยเรียนรู้

จากนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น นิทาน ของเล่นสำเร็จรูป เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2551: 456) กล่าวสรุปว่า ปัจจุบันพ่อแม่ให้ลูกไปโรงเรียนตั้งแต่ 2-3 ขวบ ด้วยปัญหาไม่มีผู้เลี้ยงดู นอกจากนี้บริเวณพื้นที่เล่นถูกจำกัดลง เพราะความเติบโตของสังคมเมือง บ้านพักอาศัยส่วนใหญ่ไม่มีลานกว้างให้วิ่งเล่นได้เหมือนก่อน

1.4 ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร พบว่า เด็กๆ ที่ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีโอกาสได้ทำกิจกรรมผ่านอินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ ทำให้เด็กๆ ติดเกมออนไลน์ ไม่มีโอกาสวิ่งเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อนเช่นในอดีต สำหรับเด็กที่ไม่มีเครื่องมือสื่อสาร จะไปเล่นตามร้านเกม ทั้งนี้รูปแบบความบันเทิงแบบใหม่ได้แพร่กระจายเข้าไปทั้งภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ วิดีโอ เป็นต้น ได้แพร่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเล่นของไทยถูกละเลย โดยเฉพาะการเล่นของเด็กในปัจจุบันที่นิยมการเล่นด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น เกมคอมพิวเตอร์ หุ่นยนต์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอาภรณ์ อุกฤษณ์ (2555: 160) พบว่า สื่อโทรทัศน์เข้ามามีบทบาท ทำให้เด็กเปลี่ยนไปเล่นเลียนแบบหนังการ์ตูนในโทรทัศน์ ของเล่นสำเร็จรูป ส่งผลให้การเล่นที่บ้านในอดีตค่อยๆ ลืมเลือนไป และการศึกษาวิชาวิชา อุกฤษณ์ และคณะ (2558: 63) กล่าวสรุปว่า เทคโนโลยีใหม่ๆ เป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เช่น โทรทัศน์ วิดีโอ เกมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

2. แนวทางการอนุรักษ์การเล่นที่บ้านของเด็กไทยภาคเหนือ

2.1 นโยบายระดับท้องถิ่น พบว่า ควรมีนโยบายการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเล่นที่บ้าน โดยเริ่มต้นจากปราชญ์หรือครูภูมิปัญญา และผู้สืบทอดภูมิปัญญาการเล่นที่บ้านของเด็กไทย เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของปัทมาวดี เล่ห์มงคล และคณะ (2549) พบว่า ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเล่นที่บ้านเพื่อฟื้นฟูการเล่นที่บ้านที่สูญหายไปให้คงอยู่ โดยเฉพาะจัดให้มีการเล่นในเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ ขณะที่ปัทมาพร ชเลิศเพ็ชร และคณะ (2544) พบว่า ประเพณีพื้นบ้านมีการสืบทอดการเล่นที่บ้านก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์แต่ละท้องถิ่น และสอดคล้องกับการศึกษาของอารีรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์ (2557) พบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาควรสืบทอดจากตัวบุคคลที่เป็นผู้สร้างและผู้สืบทอด

2.2 นโยบายสถานศึกษา พบว่า ควรมีนโยบายให้ครูผู้สอนได้ฟื้นฟูและนำการเล่นที่บ้านของเด็กมาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ให้มากขึ้น เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา และพลศึกษา โดยเฉพาะการเล่นของเด็กไทยในอดีตมีคุณค่าต่อการพัฒนาเด็ก จึงควรได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาเล่นอีก เนื่องจากปัจจุบันเด็กได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกและเทคโนโลยีทำให้เด็กหันไปเล่นเกมคอมพิวเตอร์ แทนการเล่นของเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นเองจากวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2541: 18-24) กล่าวสรุปว่า ผู้สอนควรนำการเล่นของเด็กไทยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาไทย สร้างเสริมลักษณะนิสัย พลศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้การเล่นยังช่วยให้เด็กเรียนด้วยความสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่ายการเรียน และสอดคล้องกับการศึกษาของกิตติธัช ทองอุทุม (2552) พบว่า ควรจัดการเรียนการสอนไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสมกับเพศ วัย อายุ โดยบูรณาการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนในแต่ละระดับชั้น

2.3 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดทำหนังสือ วิดีโอ สื่อโทรทัศน์ รวบรวมการละเล่นและเผยแพร่ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นถึงความสำคัญของการละเล่นพื้นบ้าน อาจเนื่องจาก การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการละเล่นของเด็กไทยในอดีตใช้วิธีการบอกเล่า ทำให้ดูเป็นแบบอย่าง โดยให้เด็กได้จดจำวิธีการเล่นแล้วปฏิบัติตาม นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านในปัจจุบันมีน้อย ทำให้การละเล่นต่างๆ เริ่มสูญหายไป จึงควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ปัทมาพร ชเลิศเพชร และคณะ (2544) พบว่า การปลูกจิตสำนึกให้เด็กเกิดความรักในความเป็นท้องถิ่น ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และสอดคล้องกับการศึกษาของปัทมาวดี เล่ห์มงคล และคณะ (2549) พบว่า ควรประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ซีดี และเอกสารสิ่งพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของอารีรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์ (2557) พบว่า ควรจัดทำหนังสือเพื่อรวบรวม การเผยแพร่ผ่านทางสื่อออนไลน์ อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

2.4 การจัดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก โดยขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารสถานศึกษา องค์กรเอกชน เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ การแข่งขันกีฬาในวันสงกรานต์ และประเพณีต่างๆในท้องถิ่น ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญและสนับสนุนการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยอย่างจริงจัง โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นประสานงานจากหน่วยงานสนับสนุน เช่น องค์กรศาสนา องค์กรวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกิตติธัช ทองอุทุม (2552: 301-304) กล่าวสรุปว่า การประสานงานและขอความร่วมมือเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน พัฒนาการละเล่นพื้นบ้านจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ เยาวชน องค์กรศาสนา (วัด) หน่วยงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด และอำเภอ โดยจัดกิจกรรมการละเล่น พื้นบ้าน เพื่อสุขภาพพระดั่งชุมชน และสอดคล้องกับการศึกษาของวรรณวิสา บุญมาก และคณะ (2560) พบว่า การจัดโครงการแข่งขันการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เป็นการอนุรักษ์และสืบสานการละเล่น รวมถึงการณรงค์ส่งเสริมสุขภาพของเด็ก เพื่อให้รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จักภัย

3. การพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยในภาคเหนือ

จากการศึกษา พบว่า การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยในภาคเหนือส่วนใหญ่จะมีการละเล่นและพัฒนาของเล่นที่หลากหลาย สะท้อนถึงการเล่นที่ต้องใช้จินตนาการ ซึ่งเปรียบเสมือนกับการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กมี 2 ประเด็น ดังนี้

3.1 การปรับเปลี่ยนอุปกรณ์ เช่นการเล่นหมากฮอส บางโรงเรียนไม่มีอุปกรณ์ จึงมีการปรับเปลี่ยน เช่น การใช้เม็ดมะขาม ก้อนหิน ฝาขวดน้ำ หรือวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ส่วนการเล่นอี่เก็บ (หมากเก็บ) เด็กจะหาวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นและมีขนาดเท่ากัน โดยเฉพาะก้อนหิน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเลือกลักษณะกลม อีกทั้งยังช่วยให้เด็กเข้าใจเรื่องรูปทรงต่างๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การดัดแปลงวัสดุธรรมชาติหรือวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นล้วนแสดงออกถึงการสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวาสนา จักรแก้ว และ จันทรา แซ่ลิว (2558: 79) กล่าวสรุปว่า การละเล่นของเด็กล้านนาช่วยให้เด็กเข้าใจเรื่องรูปทรงได้อย่างเป็นธรรมชาติ เช่น การเล่นหมากเก็บ โดยเลือกก้อนหินที่เป็นลักษณะกลม เพื่อไม่เกิดอันตราย นอกจากนี้ การขึ้นเสาน้ำมันในสมัยก่อนจะทำด้วยเสาแล้วทาด้วยน้ำมัน แต่เพื่อความปลอดภัยของผู้เล่น ได้ปรับเปลี่ยนโดยการทำเสาจากไม้ไผ่ ไม่มีการทาน้ำมัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของผู้เล่นที่ปรับเปลี่ยนให้คล้ายคลึงกับ

ลักษณะการเล่นแบบเดิมโดยอิงตามธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสือลี ศิลปวิจารณ์ (2554) พบว่า ของเล่นพื้นบ้านส่วนใหญ่จะแฝงไปด้วยวัฒนธรรม จำลองแบบมาจากธรรมชาติ และการดำเนินชีวิตในแต่ละท้องถิ่น ส่วนการเล่นว่าวในสมัยก่อนนิยมทำว่าวจากผ้า ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความแปรปรวน มีลมแรง จึงปรับเปลี่ยนมาทำว่าวจากกระดาษ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสิทธิโชค วิเชียร (2557) พบว่า ปัจจุบันสภาพพื้นที่และธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยต่อการละเล่น การทำว่าวจึงเกิดจากการผสมผสานงานศิลปะกับความเปราะบางของธรรมชาติของกิ่งไม้ เช่น สีสานบดปลี การโค้งงอ ร่องรอยพื้นผิวของเปลือกไม้ และวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

3.2 การปรับเปลี่ยนกติกา และรูปแบบการเล่น เช่น การเล่นลิ้งชิงบอล เริ่มจากการคัดเลือกผู้เล่นที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน แบ่งกลุ่มเท่าๆ กัน แล้ว จึงกำหนดกติกาการเล่นวางแผนโดยสังเกตเพื่อนในกลุ่มว่า ใครควรอยู่ในตำแหน่งใด ผู้เล่นจะคอยสังเกตว่าลิ้งชิงไปทิศทางใด หาวิธีหลอกเพื่อให้ลิ้งชิงหลงทาง ส่วนรูปแบบการเล่น เช่น การวิ่งสามขา เปลี่ยนโดยจับคู่กันให้มีรูปร่างเท่าๆ กัน ฝึกซ้อม ทำข้อตกลงระหว่างผู้เล่นเพื่อการก้าวเท้าให้พร้อมเพรียง จะได้วิ่งไม่ล้มและเร็ว ฝึกการทำงานร่วมกัน และการเล่นกระสอบ (วิ่ง) วางแผนโดยการเลือกคนเล่นสูงๆ เพื่อจะได้กระโดดคล่องและเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากมาจากการละเล่นแต่ละประเภทในท้องถิ่นที่แตกต่างกันมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัว เช่น พื้นซีเมนต์ สนามหญ้า เป็นต้น โดยคำนึงถึงความปลอดภัย ความสนุกสนานและประโยชน์ที่ได้รับจากการละเล่น ซึ่งสอดคล้องกับสาริณ มีวงษ์สม (2542: 23-24) กล่าวสรุปว่า การละเล่นที่เน้นจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว สามารถนำมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นเพื่อเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นได้ เช่น ลิ้งชิงบอล กระต่ายขาเดียว และการศึกษาของอารีรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์ (2557) พบว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบและกติกาการเล่น จะช่วยสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักในศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย

4. คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยที่มีผลต่อการพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน

จากผลการประเมินพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยใช้เกณฑ์การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับ คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ ด้านสติปัญญา และ ด้านสังคม อาจเนื่องมาจาก การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยทำให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง อารมณ์มั่นคง มีไหวพริบดี ช่างสังเกต และมีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อน และครูได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ กรมพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2557: 9) กล่าวสรุปว่า การละเล่นพื้นบ้านควรเน้นความสนุกสนาน ไม่เน้นการแข่งขัน ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรม และสอดคล้องกับการศึกษาของ วาสนา จักรแก้ว และ จันทรา แซ่ลิ้ว (2558) พบว่า การพัฒนาของเล่นพื้นบ้านล้านนา มีความสอดคล้องกับการพัฒนาความฉลาดของเด็กหลายด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ ความคิดสร้างสรรค์ และสังคม

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

1. การพัฒนาด้านร่างกาย พบว่า กระต่ายขาเดียว กลิ้งวงล้อ กิ้งก่องแก้ว เก็บของ วิ่งเปี้ยว ขี่ม้า ก้านกล้วย ขี่ม้าส่งเมือง ขี่แนด (ไล่จับ) ขึ้นเสาน้ำมัน ขนไก่ โด่หนั่งว่อง ไ้ร่าว เล่นกระสอบ (วิ่ง) เล่นสามขา ลิ้งชิงบอล ว่าว ลีกล้อบแค็บ (เดินกะลา) เป็นต้น เป็นการเล่นที่เน้นทักษะการวิ่ง การกระโดด การทรงตัว

เป็นการส่งเสริมพัฒนาการกล้ามเนื้อมัดใหญ่ สังเกตได้จากการเล่นกระสอบ (วิ่ง) เด็กจะวางแผนโดยการเลือกคนเล่นสูงๆ กระโดดคล่อง และเร็วกว่าคนที่มือปรางแต่ก็จะได้ชัยชนะ

นอกจากนี้การเล่นที่เน้นทักษะการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ประกอบด้วย เก็บของ ไข่เต่า บ่าซัง(ลูกข้าง) มอญซ่อนผ้า อีเก็บ (หมากเก็บ) อีโง้ง หมากกลิ้ง เป็นต้น การเล่นเกมลักษณะนี้เป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อทุกส่วน ทั้งแขน ขา เน้นการทรงตัว คล่องแคล่วว่องไว และแม่นยำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทรีสมหวัง (2531: 34-136) กล่าวสรุปว่า การเล่นที่เน้นการพัฒนากล้ามเนื้อ เช่น ก๊อบเก็บ สิกไม่ย่างก่างเก้ง ส่วนการเล่นที่พัฒนาความแม่นยำ ได้แก่ ลูกข้าง บ่าทบ เป็นต้น และสอดคล้องกับการศึกษาของวริษฐา อุกฤษณ์ และคณะ (2558: 66) พบว่า การเล่นเกมที่ส่งเสริมพัฒนาการกล้ามเนื้อมัดใหญ่ ได้แก่ ลิงชิงบอล กระต่ายขาเดียว วิ่งเปี้ยว สิกคืบแค็บ (เดินกะลา) และสอดคล้องกับการศึกษาของอารยา ถาวรสวัสดิ์ (2555) พบว่าคุณค่าที่ได้รับจากการเล่นด้านร่างกาย ความแม่นยำ ความอ่อนตัว และความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ซึ่งแตกต่างไปตามชนิดของการเล่นเกมที่มีลักษณะแตกต่างกัน

2. การพัฒนาด้านอารมณ์ – จิตใจ พบว่า การที่ส่งเสริมการรับรู้และการแสดงออกทางอารมณ์ รวมถึงการควบคุมอารมณ์ให้เหมาะสม เช่น ชี้นัด(ไล่จับ) ไข่เต่า โดดเชือก โพงพาง มอญซ่อนผ้า เล่นสามขา ว้าว สิกซุงซา (ชิงช้า) ทั้งนี้การเล่นแต่ละประเภทต้องฝึกควบคุมอารมณ์-จิตใจควบคู่กับการใช้พลังงานกาย นอกจากนี้การเล่นยังช่วยผ่อนคลายความเครียด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 68) กล่าวสรุปว่า การเล่นว่าว ผู้เล่นต้องบังคับจิตและกาย เพื่อให้ได้ทิศทางที่ต้องการ ขณะเดียวกันการเล่นยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึที่ดีและความมั่นใจในตนเอง เช่น โดดเชือก ว้าว สิกซุงซา (ชิงช้า) วิ่งเปี้ยว ชนไก่ ไตรราว เล่นกระสอบ (วิ่ง) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวริษฐา อุกฤษณ์ และคณะ (2558: 66) พบว่า มอญซ่อนผ้า เป็นการเล่นเกมที่ส่งเสริมการแสดงออกทางอารมณ์ ส่วนการเล่นที่ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ ได้แก่ เดินกะลา และชักกะเย่อ ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ศึกษา

3. การพัฒนาด้านสังคม พบว่า การเล่นที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎกติกา ได้แก่ กระต่ายขาเดียว กลิ้งวงล้อ กิ่งก่องแก้ว เก็บของ ขว้างบอล ซี่ม้าย่านกล้วย ซี่ม้าย่านเมือง ชนไก่ โดดหนังว่อง ไตรราว เป็นต้น การเล่นเกมดังกล่าวเป็นการปลูกฝังค่านิยมในด้านต่างๆ ทั้งการปฏิบัติตามกฎกติกา การรู้แพ้ – รู้ชนะ การให้อภัย และวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การเล่นขว้างบอล เด็กจะวางแผนโดยการแบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่ายเท่าๆกัน เลือกตัวแทนฝ่ายที่จะขว้างบอล ต้องมีความคล่องแคล่ว การกระเด้งการขว้างต้องแม่นยำ และการเล่นซี่ม้าย่านเมือง เด็กจะวางแผนโดยเลือกคนที่เล่นเป็นม้าย่านต้องมีรูปร่างแข็งแรง วิ่งเร็ว ส่วนคนที่มีรูปร่างเล็กกว่าจะเป็นคนซี่ม้าย่าน แต่ต้องรับลูกบอลได้แม่นยำ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิราภรณ์ ปนาทกุล (2531: 15-36) กล่าวสรุปว่า การเล่นเกมซี่ม้าย่านเมือง ซี่ม้าย่านกล้วย เน้นการเล่นที่ฝึกให้ผู้เล่นยอมรับกติกา รู้แพ้รู้ชนะ ให้อภัย และกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2541: 18-24) กล่าวว่า การเล่นซี่ม้าย่านเมือง เป็นการฝึกให้ผู้เล่นเกิดทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น

การเล่นที่ส่งเสริมให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ได้แก่ ตำรวจจับขโมย เทีย (เตย) เป็นต้น โดยผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำจะเป็นผู้วางแผนการเล่นอย่างรอบคอบ และเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ส่วนการเล่นที่ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ กระต่ายขาเดียว ซ่อนของ โดดหนังว่อง ตำรวจจับขโมย เทีย(เตย) บ่าซัง(ลูกข้าง)

วังเปี้ยว ว่าว หมากรอส ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวิชา อุกฤษณ์ และคณะ (2558) พบว่า การเล่นเกมช่วยให้เด็กเรียนรู้วิธีการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสอดคล้องกับการศึกษาของศรีวิทย์ พุทธิโยธา (2548) พบว่า การพัฒนาความพร้อมของนักเรียนชั้นอนุบาลโดยใช้การเล่นพื้นบ้านล้านนาในกิจกรรมกลางแจ้ง สามารถพัฒนาความพร้อมด้านสังคมในระดับดีทุกด้าน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของอังศุธร อังคะนิต (2557) พบว่า การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม ทักษะการแก้ปัญหาในกลุ่ม ทักษะการช่วยเหลือผู้อื่น และทักษะผู้นำและผู้ตาม เพิ่มขึ้นก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมและหลังเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ.05 และการศึกษาของวาสนา จักรแก้ว และจันทรา แซ่ลิว (2558) พบว่า การเล่นส่วนใหญ่ของเด็กล้านนาสามารถพัฒนาความฉลาดของเด็กได้หลายด้าน ทั้งพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ ความเฉลียวฉลาด ความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทางด้านสังคม

4. การพัฒนาด้านสติปัญญา พบว่า กิ่งก่องแก้ว ชีเนต (ไล่จับ) ไข่เต่า มอญซ่อนผ้า ลีกลึงชา (ชิงช้า) อุ้มลิ้ โอชีว เป็นต้น เป็นการเล่นที่มีการใช้ภาษาเพื่อสื่อสาร และเจรจาโต้ตอบด้วยบทร้องตามแต่ละท้องถิ่น และให้เด็กทำท่าทางประกอบการเข้าจังหวะเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงและสนุกสนาน นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กได้มีพัฒนาทางด้านภาษาโดยไม่รู้ตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สารโจน์ มีวงษ์สม (2542: 23-24) กล่าวสรุปว่า การเล่นที่มีบทร้อง หรือบทโต้ตอบประกอบ จะเน้นให้เด็กทำท่าทางประกอบด้วย เช่น ลีกลึงชา หรือเล่นชิงช้า ลูกลึงชา เป็นต้น ขณะเดียวกัน ทวี สมหวัง (2531: 34-136) กล่าวสอดคล้องกันว่า การเล่นหลายประเภทต้องฝึกทักษะด้านสติปัญญาโดยเฉพาะด้านภาษา เช่น ลีกลึงชา และสอดคล้องกับการศึกษาของวาสนา จักรแก้ว และจันทรา แซ่ลิว (2558) พบว่า การเล่นเกมและของเล่นของเด็กล้านนาสามารถประยุกต์กับทฤษฎีความสัมพันธ์ของการคเณร์ คือ ปัญญาด้านภาษา มีการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้พัฒนาการด้านสติปัญญายังส่งเสริมให้เด็กรู้จักการแก้ปัญหา เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เช่น การเล่นเกมของ ขว้างบอล ไข่เต่า ซ่อนของ เทีย (เตย) บ่าซัง (ลูกข่าง) กิ่งก่องแก้ว ชีม้าก้านกล้วย ชีเนต (ไล่จับ) เป็นต้น การเล่นในลักษณะนี้จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของแต่ละบุคคล สร้างจินตนาการในอาชีพต่างๆ รวมถึงการฝึกปฏิภาณไหวพริบ การแก้ปัญหา และการสังเกต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกุลยา ตันติผลาชีวะ (2551: 198) กล่าวสรุปว่า การเล่นที่เด็กสมมติตนเองเป็นบุคคลต่างๆ เช่น ครู หมอ ตำรวจ ทำให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของบุคคลต่างๆ เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาความสามารถทางด้านอื่นๆ เช่น ความสามารถทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางคณิตศาสตร์ ความสามารถทางด้านจริยธรรม โดยใช้กิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน องค์กร เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยแต่ละภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). การละเล่นพื้นบ้านไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เอส.

ออฟเซ็ทกราฟฟิคดีไซน์.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). กีฬาพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.

กองวิจัยทางการศึกษา, กรมวิชาการ. (2541). การศึกษาศักยภาพของเด็กไทย ระยะที่ 1(พ.ศ.2540). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

กิตติธัช ทองอุทุม. (2552). ความร่วมมือในการอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาพชุมชนในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร. คุรุภัณฑ์ปริทัศน์ปรัชญาคุรุภัณฑ์บัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2551). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.

จริญญา แก้วทอง. (2553). การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ท้องถิ่นสำหรับเด็กปฐมวัย เรื่อง การละเล่นพื้นบ้านโตนดั่ววนอำเภอกระแสน จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จริน ศิริ. (2541). การละเล่นของเด็กอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. สงขลา: ภาควิชาภาษาไทยและตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2551). ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะไทยวัฒนธรรมพื้นบ้าน.(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ซัชชัย โกมารทัต. (2549). กีฬาพื้นเมืองไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

ทวี สมหวัง. (2531). การละเล่นของเด็กเขตจังหวัดเชียงราย. เชียงราย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, วิทยาลัยครูเชียงราย. อัดสำเนา.

ธิดินัดดา จินาจันทร์. (2555). การละเล่นพื้นบ้านล้านนากับการส่งเสริมสุขภาพ. เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2543). วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปัทมาพร เชลิกเพ็ชร และคณะ. (2544). กระบวนการชุมชนในการนำการละเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อและกิจกรรมการสอนในโรงเรียน ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ปัทมาวดี เล่ห์มงคล และคณะ. (2549). ศักยภาพภูมิปัญญาไทยด้านการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก (ภาคเหนือ). รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผาสุก พุทธิเมธา. (2535). คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

มยุรา ประดิษฐ์วร. (2558). การเตรียมความพร้อมทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยใช้การละเล่นพื้นบ้านไทย. ศึกษาสาสตรมหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มูลนิธิสืราณกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสืราณกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วรรณวิสา บุญมาก และคณะ. (2560). “การประเมินโครงการการแข่งขันการเล่นพื้นบ้านและกีฬาไทย”.

วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. 10, 1 (มกราคม – เมษายน 2560) : 592.

วริษฐา อุภุชณ์ และคณะ. (2558). “การเล่นพื้นบ้านของเด็กปฐมวัยในจังหวัดกระบี่”. วารสารศึกษาศาสตร์
ปริทัศน์. 30, 1 (กราคม – เมษายน 2558): 62-69.

วาสนา จักรแก้ว และจันทรา แซ่ลิ้ว. (2558). การประยุกต์ใช้ของเล่นพื้นบ้านล้านนาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการ
เด็กปฐมวัย. มหาวิทยาลัยสวนดุสิตศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง.

วิราภรณ์ ปนาทกุล. (2531). การเล่นของเด็กไทยกับการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์นการพิมพ์.

ศรีวัย พุทธิโยธา. (2548). การพัฒนาความพร้อมของนักเรียนชั้นอนุบาลโดยใช้การเล่นพื้นบ้านล้านนาใน
กิจกรรมกลางแจ้ง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมพร เทพสิทธิธา. (2540). ความรู้เรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. กรุงเทพฯ:
สมชายการพิมพ์.

สมร ทองดี. (2542). “การเล่นพื้นบ้านพัฒนาโดยการอบรมของเด็กไทย”. วารสารสุขุทัยธรรมมาธิราช. 12, 3
(กันยายน – ธันวาคม 2542): 64-73.

สาโรจน์ มีวงษ์สม. (2542). การเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย 4 ภาค. กรุงเทพฯ: บริษัทคอมแพคท์ พรินท์.

สิทธิโชค วิเชียร. (2557). ว้าวกับวิถีชีวิตพื้นบ้าน. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สวลี ศิลปวรศาสตร์. (2554). การศึกษาของเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางศิลปะสำหรับเด็กอายุ
6-12 ปี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา กล้าเจริญ. (2553). เพลงและการเล่นพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อังศุธร อังคะนิต. (2557). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการเล่น
พื้นบ้านที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อทักษะทางสังคมของเด็กในชุมชน. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาภรณ์ อุภุชณ์. (2555). “พลวัตการเล่นของเด็กกับภาวะแวดล้อม”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 4, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2555): 133-163

อารยา ถาวรสวัสดิ์. (2555). แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนกีฬาพื้นเมืองไทยในการพัฒนาพื้นฐานนักกีฬาไทยสู่
ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาสำนักการกีฬา กรมพลศึกษา กระทรวง
การท่องเที่ยวและกีฬา.

อารีรัตน์ พุฒิรุ่งโรจน์. (2557). “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาว่าวไทย”. วารสาร
วิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 25, 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2557) : 37-46.

ภาษาต่างประเทศ

Robinson, Michal. (1992). Linking Distance Education to Sustainable Community Development.
Canada: Memorial University of Newfoundland.